

УДК 343.983

Л.Г. БОРДЮГОВ, канд. юрид. наук, Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз

ПОНЯТТЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРИРОДА СУДОВО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ключові слова: судово-екологічна експертиза, ознаки судово-екологічної експертизи, процесуальна природа судово-екологічної експертизи

Підвищення ефективності судової експертизи, як інституту судочинства, ґрунтується на двох тенденціях: розвитку існуючих і формуванні нових класів (родів, видів) судових експертиз. До останніх належить і судово-екологічна експертиза, виникнення якої зумовлене потребами слідчої практики в розслідуванні порушень вимог екологічної безпеки й інших кримінально-релевантних подій, що тягнуть за собою людські жертви та матеріальні збитки. Крім того, судово-екологічна експертиза нерідко призначається і для встановлення обставин, що обґрунтовують позовні вимоги чи заперечення сторін при розгляді в суді відповідних цивільних справ, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища від техногенних надзвичайних ситуацій на промислових підприємствах.

Для визначення поняття судово-екологічної експертизи варто розглянути саме поняття експертизи. Термін “експертиза” походить від латинського “expertus”, що означає “досвідчений”, “знаючий” [1, с.588].

Питання про поняття судової експертизи дотепер не можна вважати остаточно вирішеним, хоча основні ознаки судової експертизи були досліджені досить докладно і був запропонований ряд її визначень. Зокрема, визначення поняття судової експертизи, викладені в спеціальній літературі, можна розділити на такі основні групи: що розглядають експертизу як особливого роду дослідження (спеціальне дослідження) або як слі-

дчу (судову) чи процесуальну дію [2, с.9].

Прихильники першої групи - А.І. Вінберг [3], Т.В. Сахнова [4], О.О. Ейсман [5] та деякі інші. Зокрема, останній відзначав: “Експертиза визначається як дослідження, здійснюване експертом на основі спеціальних пізнань з метою надання висновку, що служить доказом у справі” [5, с.89]. В свою чергу, Т.В. Сахнова зазначає що “експертиза – це перш за все емпіричне дослідження відособленого об’єкта, яке проводиться обізнаною особою (експертом), засноване на спеціальних (професійних) знаннях, з використанням особливих методів (та сукупності – методик), що має за мету отримання нового знання про об’єкт, та яке оформляється у вигляді висновку” [4, с.23].

Прихильники другої групи - В.М. Галкін [6], Д.Я. Мирський, М.Н. Ростов [7], О.Р. Шляхов [8]. Так, Галкін В.М. визначав, що “експертиза являє собою один з методів судового пізнання фактів, що мають значення для рішення справи. Тому вона виступає як процесуальна (слідча і судова) дія, регульована нормами права” [6, с.39].

Деякі дослідники характеризують судову експертизу як засіб доказування [9].

Однак у спеціальній літературі міститься ще одне визначення поняття судової експертизи, згідно якого судова експертиза визначається “як процесуальна дія й експертне дослідження” [10, с.25]. Прихильники цієї групи – М.Я. Сегай, В.К. Стрижа [10], Г.М. Надгорний [11], В.К. Лисиченко [12]. Зокрема, Г.М. Надгорний зазначав, що “сутність судової експертизи як процесуальної дії полягає у тому, що особа чи орган, який призначає експертизу, дає експерту доручення вирішити поставлене перед ним питання, а експерт на основі своїх спеціальних знань проводить дослідження наданих йому матеріалів і встановлює факти, які використовуються як докази в кримінальному і цивільному процесах” [11, с.14].

Є автори, які характеризують судову експертизу як засіб доказування, але разом із тим вважають, що “судова експертизи – це

процесуальна дія, яка полягає у проведенні досліджень та надання висновку експертом з питань, вирішення яких потребує спеціальних знань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла і які поставлені перед експертом судом, суддею, органом дізнання, особою, що проводить дізнання, слідчим або прокурором, з метою встановлення обставин, які підлягають доказуванню в конкретній справі” [13, с.10]. На нашу думку це різнопланові визначенні, в тому вони й не можуть вступати в суперечку одне з одним.

Автор даної роботи вважає, що останні точки зору найбільш повно розкривають сутність судової експертизи.

Особливість судової експертизи як процесуальної дії полягає в тому, що для встановлення фактичних даних слідчим, прокурором, органом дізнання, судом залучається суб’єкт (судовий експерт), наділений спеціальними знаннями, які можуть бути використані для отримання доказів під час розслідування. Даний суб’єкт, на відміну від інших учасників процесу, встановлює фактичні дані за відсутності особи або органу, що призначив експертизу, але за його призначенням [14, с.30-31].

Ця особливість дозволяє пояснити, чому законодавець установив систему спеціальних процесуальних гарантій, дотримання яких покликане сприяти достовірному, повному та об’єктивному встановленню фактів експертом і всебічній перевірці його висновків слідчим і судом. Сукупність цих гарантій утворює процесуальну форму, особливості якої відрізняють судову експертизу від інших засобів доказування.

Закон вказує, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, яка знаходиться у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду [15].

Сутність судово-екологічної експертизи розкривається через її основні ознаки, що відбивають природу спеціальних знань судового експерта-еколога і відрізняють даний клас

судової експертизи від інших. Такими ознаками є: предмет, об’єкти, завдання, методики, які використовуються судовим експертом-екологом у процесі експертного дослідження і які повинні розглядатися в сукупності.

Судово-екологічна експертиза покликана сприяти всебічному, швидкому й об’єктивному розслідуванню і розгляду кримінальних, цивільних, господарських та адміністративних справ при неухильному дотриманні вимог законності, процесуальних прав і законних інтересів громадян.

Ознаки судової експертизи широко досліджувалися в процесуальній літературі. При цьому різними дослідниками виділяються різні ознаки судової експертизи. Погоджуючись взагалі з точку зору О.О. Ейсмана, який вважав, що “експертизу характеризують три ознаки: застосування спеціальних знань, дослідження, надання висновку” [5, с.89], слід було б додати ще одну ознаку, а саме: проведення дослідження спеціальним суб’єктом. Ці ж ознаки характеризують і судову екологічну експертизу як клас експертизи.

Таким чином, ознаками судово-екологічної експертизи є:

- процесуальний регламент призначення і проведення судово-екологічної експертизи. Мається на увазі процесуальна форма призначення судової експертизи, процесуальна самостійність і індивідуальна відповідальність судового експерта-еколога, процесуальна форма використання експертом спеціальних знань в галузі екології та деяких прикладних наук, суміжних з нею, процесуальне оформлення результатів експертизи;

- проведення дослідження на підставі застосування спеціальних знань в галузі екології та деяких прикладних наук, суміжних з нею. Мається на увазі використання спеціальних знань при проведенні дослідження з метою встановлення обставин техногенної надзвичайної екологічної події, що мають значення як докази для справи;

- проведення дослідження спеціальним суб’єктом – судовим експертом. Експертиза проводиться особою, спеціально призначеною

ною (прямо або опосередковано) слідчим чи судом. Судовий експерт, як самостійна процесуальна особа, наділений рядом процесуальних прав та обов'язків.

- надання висновку, який має статус дже-рела доказу. Мається на увазі проведення дослідження як процесу застосування спеці-альних знань, оформлення результатів у спе-ціальному процесуальному документі – ви-сновку експерта.

Інакше кажучи, судово-екологічну експе-ртизу в кримінальному, цивільному, госпо-дарському та адміністративному судочинстві можна визначити як процесуальну дію, що полягає в проведенні дослідження, яке здій-снюється судовим експертом-екологом на основі спеціальних знань в галузі екологіч-них дисциплін та деяких прикладних наук з метою надання висновку, який є доказом у справі, пов'язаній з порушеннями вимог еко-логічної безпеки.

Судові експертизи проводять в різні дер-жавні спеціалізовані установи (НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України, су-дово-медичні та судово-психіатричні уста-нови Міністерства охорони здоров'я Украї-ни, експертні служби Міністерства внутрі-шніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Держав-ної прикордонної служби України), а також судові експерти, які не є працівниками за-значених установ.

При цьому у всіх випадках, коли говорять про експертизу, мають на увазі дослідження, проведене особою, що володіє спеціальними знаннями.

Судово-екологічна експертиза відрізняєть-ся від несудових тим, що порядок її призна-чення і проведення, а також використання отриманих при цьому результатів передбачені процесуальним законодавством. Законом спеціально визначені підстави й умови при-значення судової експертизи, а також прин-ципи оцінки і використання висновку експер-та як доказу в справі, чітко визначені права й обов'язки учасників кримінального, цивіль-ного і господарського та адміністративного

процесів при проведенні судових експертиз.

Судово-екологічна експертиза є склад-ною, єдиною процесуальною дією, підготов-чий і заключний етапи якої здійснюють пра-цівники правоохоронних органів та суду, а етап дослідження – судовий експерт-еколог.

Таким чином, судово-екологічну експе-ртизу можна визначити як одну з різновидів експертизи, якій притаманні особливі озна-ки, що викладені у процесуальному законі.

Судово-екологічна експертиза – це інсти-тут процесуального права, що (як і будь-який правовий інститут) являє собою законодавчо відособлену сукупність закономірно пов'язаних однорідних і однопорядкових за сферою дії норм процесуального права (кри-мінального, цивільного, господарського та адміністративного), які забезпечують закін-чене регулювання групи процесуальних від-носин, спрямованих в остаточному підсумку на здійснення правосуддя.

Підставою призначення судово-екологічної експертизи є встановлена орга-ном чи особою, що призначила експертизу, наявність потреби розв'язати питання з вико-ристанням спеціальних знань у галузі екології і проведення досліджень у формі експертизи.

Призначення експертизи – це процесуаль-на дія, яка полягає у визначенні підстав для проведення експертизи, формулюванні пи-тань, що ставляться на вирішення експерти-зи, виборі експертної установи чи експертів, складанні постанови (ухвали) про призна-чення експертизи та ін.

У ст.75 КПК України [16] зазначено, що “експертиза призначається у випадках, коли для рішення визначених питань при прова-дженні справи необхідні наукові, технічні чи інші спеціальні знання”. Аналогічні статті також є цивільному, адміністративному, гос-подарському процесуальному законодавстві.

Питання про те, чи необхідні наукові, тех-нічні або інші спеціальні знання для з'ясування обставин за допомогою експер-тизи, у кожному конкретному випадку вирішу-ють суд і орган розслідування. Однак призна-чення експертизи залежить не від їхнього

суб'єктивного розсуду, а від об'єктивного характеру, установлюваних обставин.

Що варто розуміти під терміном “спеціальні знання”, закон не визначає. У спеціальній літературі визначенню цього поняття приділялося чимало уваги, але й досі дискусії тривають [17, 18].

Судова експертиза завжди призначається судом (слідчим) і проводиться особливим суб'єктом – судовим експертом, що здобуває процесуальний статус у силу юридичного факту – наявності ухвали суду (постанови суду або слідчого) про призначення судової експертизи, а сутність експертизи можна визначити як проведення обізнаною особою (експертом) спеціального дослідження.

У цьому зв'язку судовою екологічною експертизою використовуються спеціальні знання не в будь-якій формі, а тільки у формі дослідження.

Застосування певного виду спеціальних знань диктується тими питаннями і завданнями, які вирішує та чи інша судова експертиза. Зокрема, при проведенні судово-екологічних експертиз використовуються професійні знання, що придбані експертом-екологом, технічні, криміналістичні й інші знання. Експерт-еколог у сучасних умовах повинен досконало володіти знаннями з екології, а також мати достатні уявлення про основні теоретичні положення деяких загально-методичних й суміжних з екологією прикладних наук – філософії, математики, фізики, економіки, програмування, математичної статистики, теорії ймовірності, біології, хімії тощо [19, с.105].

Судова експертиза – це спосіб дослідження фактичної інформації, доказів з метою одержання нових доказів. Під дослідженням доказів розуміється з'ясування змісту доказів як факту, а також як засобу доказування. Експертиза звичайно полягає в дослідженні спеціальних об'єктів з використанням інших матеріалів справи, що мають характер доказів. Для експертизи характерно, що в результаті дослідження одних доказів формуються інші докази [6, с.49].

Виходячи з зазначеного вище, судово-екологічна експертиза – це одна з форм використання науково-технічних досягнень у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному процесі. Сутність судово-екологічної експертизи полягає у дослідженні з завдання слідчого (суду) обізнаною особою – судовим експертом-екологом – наданих у його розпорядження матеріальних об'єктів (речових доказів), а також різних документів (у тому числі протоколів слідчих дій) з метою встановлення фактичних даних у справі, пов'язаній з порушеннями вимог правил екологічної безпеки, які мають значення для правильного її розгляду. В результаті проведеного дослідження експерт складає висновок, який є одним з передбачених законом джерелом доказів, а фактичні дані, що містяться в ньому, – доказами.

Судово-екологічна експертиза є самостійною процесуальною формою одержання нових і уточнення (перевірки) наявних доказів.

Судово-екологічна експертиза не існує поза процесуальною формою, тобто не можна одержати висновок судового експерта-еколога як доказ, якщо при її проведенні були якісь принципові порушення будь-якої процесуальної норми при призначенні, проведенні експертизи, оцінці висновку експерта.

Судово-екологічна експертиза є найважливішою процесуальною формою застосування спеціальних знань у судочинстві, в результаті чого слідство і суд отримують нову інформацію, яка має доказове значення й не може бути надана іншими процесуальними засобами.

Будучи опосередкованим засобом доказування, судово-екологічна експертиза проводиться спеціальним суб'єктом – судовим експертом-екологом – з метою одержання фактів, що можуть бути встановлені тільки за допомогою експертного дослідження.

Результати судово-екологічної експертизи оформлюються спеціальним документом – висновком експерта. Правовий зміст судово-екологічної експертизи визначається процесуальною формою: вона реалізується тільки

через процесуальні правовідносини.

Судовий експерт-еколог – це обізнана особа, яка володіє необхідними для рішення експертних завдань спеціальними знаннями і практичними навичками в галузі екології та деяких прикладних наук, призначена як експерт в порядку, встановленому законом (ст.75 КПК України, ст.143 ЦПК України, ст.41 ГПК України, ст.81 КАС України [16, 20, 21, 22]), і яка прийняла експертизу до свого провадження.

Статус судового експерта-еколога як службовця державної судово-експертної установи визначається Законом України “Про судову експертизу” [15], а також відповідними нормами КПК, ЦПК, ГПК, КАС України [16, 20, 21, 22] і нормативними актами відомства, у веденні якого знаходиться судово-експертна установа.

Правове положення судового експерта-еколога (його статус) визначається наступним:

- вся діяльність судового експерта-еколога регламентується законодавством;

- судовий експерт-еколог є самостійним учасником судочинства, виступаючи незалежно від інших його суб'єктів;

- головна функція судового експерта-еколога – надання висновку на основі проведеного з застосуванням спеціальних знань в галузі екології та деяких прикладних наук дослідження об'єктів експертизи і матеріалів справи;

- метою експертного дослідження є встановлення доказових фактів на основі вивчення об'єкта з застосуванням спеціальних знань в галузі екології та деяких прикладних наук;

- судовий експерт-еколог звільнений від обов'язків збирання необхідної інформації й вихідних даних і повинен оперувати тільки наданими йому матеріалами, однак вправі запитувати додаткову інформацію у особи, що призначила експертизу, яка зобов'язана задовольнити клопотання експерта;

- судовий експерт-еколог досліджує матеріали справи тільки з поставлених перед ним питань у межах своєї компетенції;

- доказове значення фактів, викладених у висновку судового експерта-еколога, оцінюється як за суттю (належність, вірогідність, достатність, доказове значення), так і за процесуальною формою (допустимість).

Відступ судового експерта-еколога хоча б від однієї з цих вимог позбавляє його висновок доказового значення.

Діяльність судового експерта-еколога характеризують самостійність, індивідуальність, особиста відповідальність за результати виконаної роботи.

Самостійність судового експерта-еколога виявляється в тім, що він у межах своєї компетенції вільний у виборі методик і способів проведення досліджень. Однак ця самостійність відносна, оскільки обрані ним методи і засоби дослідження не повинні порушувати правил поведіння з речовими доказами, прав і свобод учасників судочинства, зобов'язані відповідати нормам загальнолюдської моралі. Самостійність судового експерта-еколога також означає відсутність його підпорядкованості при проведенні дослідження, свободу при вирішенні питань своєї компетенції від впливу безпосереднього керівника, слідчого, судді, зацікавлених у справі осіб.

При проведенні судово-екологічної експертизи її суб'єкти є суб'єктами процесуальних відносин, тобто носіями визначених прав і обов'язків, встановлених процесуальним законом.

Процесуальне законодавство покладає на судового експерта-еколога такі обов'язки:

- прийняти до виконання доручену йому експертизу;

- повідомити в письмовій формі особу чи орган, що призначили експертизу, про неможливість її проведення, якщо поставлені питання виходять за межі компетенції експерта (спеціаліста) чи якщо представлені йому матеріали недостатні для рішення поставленого питання, а заявлені додаткові матеріали не були отримані;

- з'явитися за викликом особи чи органа, що призначили експертизу, для допиту з

приводу проведеної експертизи чи повідомлення про неможливість її проведення;

- заявити самовідвід при наявності передбачених законом обставин;

- з дозволу особи чи органа, що призначили експертизу, проводити дослідження в присутності підозрюваного, обвинувачуваного чи підсудного з кримінальної справи, сторін з цивільних чи господарських справ.

Згідно з процесуальним законодавством судовий експерт-еколог має наступні права:

- знайомитися з матеріалами справи, що відносяться до експертизи;

- порушувати клопотання про надання додаткових матеріалів, необхідних для рішення поставлених питань;

- з дозволу особи чи органа, що призначили експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих і судових дій, порушувати клопотання, що стосуються проведення експертизи, і задавати відповідні питання особам, яких допитують;

- вказувати у висновках експертизи на факти, що мають значення для справи, про які йому не були поставлені питання;

- у випадку незгоди з іншими членами експертної комісії, складати окремий висновок експертизи;

- складати письмові відповіді на питання, що ставляться перед ним під час допиту;

- оскаржувати у встановленому порядку дії і рішення особи чи органа, які призначили експертизу, що порушують права експерта чи порядок проведення експертизи.

Значення судово-екологічної експертизи у самому загальному вигляді, з урахуванням даних спеціальної літератури і судової практики, зводиться до наступного:

- висновок судово-екологічної експертизи є джерелом доказової інформації;

- за допомогою судово-екологічної експертизи з'ясовують походження і причинні зв'язки окремих фактів, ознак, механізм їхнього утворення;

- судово-екологічна експертиза дозволяє визначити час настання і протікання окремих явищ;

- судово-екологічна експертиза дає можливість встановити факти, що мають юридичне значення;

- судово-екологічна експертиза допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу;

- судово-екологічна експертиза є засобом запобігання правопорушень, а також окремих судових помилок.

Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що судово-екологічна експертиза містить у собі наступні обов'язкові компоненти:

- спеціальний - необхідність застосування спеціальних знань у формі дослідження;

- правовий - наявність процесуальної форми (дотримання процедури);

- цільовий - одержання нових даних у справі у формі висновку експерта, що є самостійним джерелом доказів.

Виходячи з зазначеного, надається наступне визначення судово-екологічної експертизи – це процесуальна дія, сутність якої полягає у спеціальному дослідженні, яке спрямоване на встановлення пов'язаних з порушеннями вимог екологічного законодавства обставин і фактів про екологічну подію, що привела до загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, великих матеріальних збитків, забрудненню навколишнього середовища, а також до інших тяжких наслідків, і яке проведене в передбаченому процесуальним законом порядку обізнаними в галузі екології та деяких прикладних науках особами за дорученням органу, що проводить розслідування, чи суду з метою встановлення фактичних даних, які у формі висновку судового експерта можуть стати доказом для встановлення істини у кримінальній, цивільній, адміністративній чи господарській справі [23, с.124].

ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь иностранных слов. – М. : Русский язык, 1980. – 624 с.
2. Надгорный Г. М. Понятие судебной

экспертизы / Г. М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. междувед. научно-метод. сб. – К. : Вища школа, 1984. – Вып. 29. – С. 7-12.

3. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе / А. И. Винберг. – М. : Юридическая литература, 1956. – 220 с.

4. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза / Т. В. Сахнова. – М. : Городец, 1999 – 368 с.

5. Эйсман А. А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование / А. А. Эйсман. – М. : Юридическая литература, 1967. – 152 с.

6. Галкин В. М. Юридическая природа экспертизы / В. М. Галкин // Труды ВНИИСЭ. – М. : ВНИИСЭ, 1971. – Вып. 3. – С. 39-56.

7. Мирский Д.Я. Понятие объекта судебной экспертизы / Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов // Актуальные проблемы теории судебной экспертизы : сб. науч. тр. – М. : ВНИИСЭ, 1984. – С. 21-33.

8. Шляхов А. Р. Судебная экспертиза. Организация и проведение / А. Р. Шляхов. – М. : Юридическая литература, 1979. – 166 с.

9. Петрухин И. Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе / И. Л. Петрухин. – М. : Юр. лит., 1964. – 266 с.

10. Сегай М. Я. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии) / М. Я. Сегай, В. К. Стринжа. – К. : Ін Юре, 1997. – 174 с.

11. Надгорный Г. М. О понятии предмета судебной экспертизы / Г. М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межвед. науч. сб. – К. : Вища школа, 1989. – Вып. 38. – С. 10-15.

12. Лисиченко В. К. Научные принципы судебной экспертизы / В. К. Лисиченко // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межвед. научно-метод. сб. – К. : Вища школа, 1984. – Вып. 17. – С. 23-28.

13. Орлов Ю. К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. Научное издание / Ю. К. Орлов –

М. : Ин-т повышения квалификации Российского федерального центра судебной экспертизы, 2005. – 264 с.

14. Лиховид І. М. Щодо проблеми самостійності експерта в кримінальному судочинстві / І. М. Лиховид // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України ; КНУВС ; редкол.: Є. М. Моїсєєв (голова, ред.) та ін. – К. : Ін Юре, 2006. – № 1 (5). – С. 30-34.

15. Закон України “Про судову експертизу” : від 25.02.1994 р., № 4038-ХІІ // ВВР України. - 1994. - № 28. - Ст.232 (із змінами за Законами : від 03.04.2003 р., № 662-IV ; від 09.09.2004 р., № 1992-IV).

16. Уголовно-процессуальный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 апреля 2003 года). – Харьков : ООО «Одиссей», 2003. – 288 с.

17. Надгорный Г. М. Гносеологические аспекты понятия «специальные знания» / Г. М. Надгорный // Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межвед. науч.-метод. сб. – К. : Вища школа, 1980. – Вып. 21. – С. 37-42.

18. Щербаковский М. Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М. Г. Щербаковский, А. А. Кравченко. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. – 78 с.

19. Бордюгов Л. Г. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля / Л. Г. Бордюгов // Materialy IV mezinarodni vedecko-prakticka konference «Veda: teorie a praxe - 2008» Dil 8. Pravni vedy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – С. 101-108.

20. Гражданский процессуальный кодекс Украины. – Х. : Одиссей, 2006. – 200 с.

21. Хозяйственный процессуальный кодекс Украины (с изменения и дополнениями по состоянию на 20 февраля 2003 года). – Х. : ООО «Одиссей», 2003. – 80 с.

22. Кодекс административного судопроизводства Украины. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 168 с.

23. Бордюгов Л. Г. Судово-екологічна ек-

спертиза : теоретичні аспекти / Л. Г. Бордюгов // Вісник Академії адвокатури України. – 2008. – Вип. 12. – С. 124-126.

Бордюгов Л. Г. Поняття і процесуальна природа судово-екологічної експертизи / Л. Г. Бордюгов // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 70–77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09blgsee.pdf>

Показані основні ознаки судово-екологічної експертизи, розглянуті питання щодо процесуальної природи даного класу судових експертиз. Надано визначення поняття судово-екологічної експертизи та її процесуальне значення.

Бордюгов Л.Г. Понятие и процессуальная природа судебно-экологической экспертизы

Показаны основные признаки судебно-экологической экспертизы, рассмотрены вопросы о процессуальной природе данного класса судебных экспертиз. Дано определение понятия судебно-экологической экспертизы и ее процессуальное значение.

Bordyugov L.G. Notion and Judicial Nature of Judicial-Ecological Examination

The basic signs of judicial-ecological examination are shown, questions about judicial nature of the given class of judicial examinations are considered. Determination of notion of judicial-ecological examination and its judicial value is given.

Форум права Форум права